

A bhutáni össznemzeti boldogság koncepció és magyarországi alkalmazása a budapesti József Attila-lakótelepen

The gross national happiness concept of Bhutan and its application in Hungary at the Attila József Residential Area, Budapest

KOVÁCS GÁBOR

KOVÁCS Gábor: egyetemi adjunktus, Budapesti Corvinus Egyetem, Corvinus Institute for Advanced Studies, Gazdaságtudományi Központ; 1093 Budapest, Fővám tér 8.; gabor.kovacs4@uni-corvinus.hu; <https://orcid.org/0000-0002-6667-4994>

KULCSSZAVAK: össznemzeti boldogság; bruttó nemzeti boldogság; József Attila-lakótelep; jóllét; életminőség

ABSZTRAKT: A tanulmány célja, hogy bemutassa a Bhutánban létrehozott össznemzeti boldogság (Gross National Happiness), avagy bruttó nemzeti boldogság koncepcióját, valamint összefoglalja egy, az össznemzeti boldogság budapesti József Attila-lakótelepen történő alkalmazását célzó kvalitatív feltáró kutatás eredményeit. A bevezetés ismerteti a magyarországi boldogságkutatás történetét, valamint a boldogság és az életminőség fogalmainak szerepét az alternatív fejlődési mutatók kifejlesztésével kapcsolatos nemzetközi diskurzusban. A tanulmány első és második fejezetei áttekintik az össznemzeti boldogság kilenc dimenzióját (pszichológiai jóllét, egészség, oktatás, kulturális diverzitás, időbeosztás, jó kormányzás, közösségi vitalitás, életszínvonal, ökológiai diverzitás), a koncepció bhutáni megvalósítását, valamint annak nemzetközi és különböző rendszer-szinteken történő alkalmazására tett kísérleteket. A harmadik fejezetben leírt akcióorientált, feltáró kutatás eredményei azt mutatják, hogy – összhangban az össznemzeti boldogság keretrendszerével – a József Attila-lakótelepen a közösségi vitalitás, az életszínvonal, valamint az ökológiai diverzitás dimenzióiban lehetséges és szükséges olyan cselekvési programok kidolgozása (például zárt közösségi terek kialakítása és a közösségi tervezésben rejlő lehetőségek jobb kihasználása, a társasházak felújítására történő tudatosabb felkészülés, illetve a köztisztaság állapotának javítása és a lakótelep melletti kiserdő megóvása), amelyek hozzájárulhatnak a lakosok jóllétének és életminőségének javításához.

Gábor KOVÁCS: assistant professor, Business Ethics Center, Corvinus Institute for Advanced Studies, Corvinus University of Budapest; Fővám tér 8., H-1093 Budapest, Hungary; gabor.kovacs4@uni-corvinus.hu; <https://orcid.org/0000-0002-6667-4994>

KEYWORDS: Gross National Happiness; local community; well-being; happiness; quality of life

ABSTRACT: The aim of the paper is to introduce the concept of Gross National Happiness (GNH) of Bhutan. Furthermore, it summarizes a qualitative explorative research that aimed at applying GNH on the level of the local community at the Attila József residential area in Budapest. The introduction expounds the history of happiness research in Hungary, and the appearance of 'well-being', 'happiness', and 'quality of life' in the international discussion to develop alternative development indicators.

The first and second chapters of the paper summarize the nine dimensions (psychological well-being; health; education; cultural diversity and resilience; time use; good governance; community vitality; living standards; and ecological diversity and resilience), and the operationalization of GNH in Bhutan, and the attempts of applying the concept outside of the country and on different socio-economic levels. The results of the action-oriented, explorative research are included in the third chapter, and they show that action plans can and need to be introduced in the Attila József residential area in three dimensions of GNH, which are community vitality; living standards; and ecological diversity and resilience (by creating closed community spaces, utilizing the opportunities of community planning, consciously preparing for the renovation of apartment buildings, improving the cleanliness of public spaces, and protecting the neighboring public forest, etc.) that can contribute to improving residents' quality of life.

Bevezetés

A tanulmány egy, az Új Nemzeti Kiválóság Program keretében elvégzett egyéves posztdoktori kutatás összefoglalójaként bemutatja, hogy miként alkalmazható a Bhutánban megalkotott össznemzeti boldogság (*Gross National Happiness – GNH*), avagy bruttó nemzeti boldogság koncepciója Budapesten, a József Attila-lakótelep helyi közösségében. Célja, hogy hiánypótló magyar nyelvű tudományos összefoglalót közöljön az össznemzeti boldogságról és annak bhutáni megvalósulásáról, valamint bemutassa, hogy miként lehet az össznemzeti boldogságot az eredetitől eltérő társadalmi és kulturális kontextusban, más rendszerszinten alkalmazni, amely segíthet az érintett közösség életminőségét (*quality of life*), jóllétét (*well-being*), illetve boldogságát (*happiness*) befolyásoló tényezők állapotának feltérképezésében és fejlesztésében.

A témaválasztást személyes okok is motiválták. 2012 óta vagyok a Magyar Bhutáni Baráti Társaság titkára, behatóan tanulmányoztam az össznemzeti boldogság koncepcióját, valamint több mint tizenhét éve lakom a József Attila-lakótelepen, így ismerem a városrészt, és meggyőződtem, hogy az ideális helyszín egy közvetlen társadalmi hasznosságú, akcióorientált kutatásra (Shrivastava et al. 2020), ahol az érintettek és a tudomány szoros együttműködésének (Szirmai, Fábíán 2020) célja az össznemzeti boldogság koncepció alkalmazása a helyi társadalom életminőségét és jóllétét fejlesztő akciók megtervezéséhez és kivitelezéséhez.

Magyarországon a boldogság kutatása komoly múltra tekint vissza, bár kezdetben az ilyen irányú vizsgálatokat még a lelkiállapot (Kopp, Skrabski 1995), később az életminőség és társadalmi jóllét kutatásának nevezték (Kopp 2008; Kopp, Kovács 2006). A felmérések eredményeiből az látszik, hogy a magyarok számára az egyik legfontosabb érték a boldogság (Kopp, Skrabski 2016).

Bár a bruttó hazai termék (GDP) jólléti indikátorként történő értelmezésének kritikája (Cantril 1965; Easterlin 1995), valamint az alternatív fejlődési mutatók (*development indicator*) története (például a *Human Development Index*, a *Genuine Progress Indicator*, a *Happy Planet Index* stb.) is régebbre nyúlik vissza, a jóllét és a boldogság fogalmai a kétezres évek első évtizedének végén ismét jelentős szere-

pet kaptak a fejlődés mérésében. A francia elnök, Nicolas Sarkozy által megrendelt, Joseph E. Stiglitz, Amartya Sen és Jean-Paul Fitoussi (2009) által összeállított jelentés éles kritikákat fogalmazott meg a GDP jólléti indikátorként történő használatával kapcsolatban és életminőségre, illetve fenntarthatóságra fókuszáló megközelítés alkalmazását javasolta.

Közvetlenül ezután, az OECD 3. Világfórumán döntés született egy megelégedettség, boldogság, illetve életminőség mérésére alkalmas index kifejlesztéséről (OECD 2009), majd 2011-ben az ENSZ közgyűlése kiadott egy felhívást a kormányok részére, hogy fordítsanak nagyobb figyelmet az állampolgárok boldogságának mérésére. Bhutánban ekkorra már részletesen kidolgozták és a gyakorlatban is alkalmazták az össznemzeti boldogság indexet. Az ország akkori miniszterelnöke vendégül látta John Helliwellt és munkatársait, amelynek eredményeként elkészült az első *World Happiness Report* (Helliwell, Layard, Sachs 2012), amely az ENSZ boldogsággal és jólléttel kapcsolatos következő közgyűlésén, 2012-ben jelent meg (Helliwell et al. 2020). Végül az OECD 2013-ban jelentette meg a szubjektív jóllét mérésének irányelveit, amelyek azóta a társadalmi boldogság mérésének alapjául szolgálnak (OECD 2013).

A 2000-es években a várostudományok területén is felmerült az igény egy jóllét irányultságú paradigmaváltásra (Szirmai 2005). Ennek eredménye, hogy a városfejlesztési koncepciók kialakításában az „egydimenziós,” gazdasági megközelítés helyett (Szirmai 2015b) nagyobb hangsúlyt kaptak a társadalmi és környezeti tényezőket is magukban foglaló, komplex problémakezelési elméletek (Berki 2014; Berki, Halász 2015; Rácz, Koós, Neumark 2006; Szirmai 2013; Szirmai 2014; Szirmai 2019). Jelen kutatás ezeknek a problémakezelési elméleteknek az egyikét használja fel, azonban abban különbözik az eddigi hazai kutatásoktól, hogy egy Magyarországon kevésbé ismert, illetve a jólléti kutatásokban – lásd például Nagy és Koós (2015) – még be nem mutatott elméleti keretrendszer, a bhutáni össznemzeti boldogság koncepcióját használja fel. Habár a tanulmány kapcsolódik a korábban Magyarországon elvégzett boldogságkutatásokhoz, célja elsősorban nem a szubjektív jóllét helyi szintű mérése (Berki, Halász 2015; Nagy, Koós 2015) és nem is egy többdimenziós helyi jólléti indikátor létrehozása (Koós 2015; Kovács, Koós 2018; Nagy, Koós 2014), hanem az érintett közösség életminőségét és jóllétét előmozdító lehetséges akciók azonosítása.

A bhutáni össznemzeti boldogság koncepció

A Bhutáni Királyság egy nagyjából Svájc méretű ország, megközelítőleg 750 ezer fős lakossággal, a Himalája keleti részén, Kína és India között. Az ország a 2000-es évek elejétől – hosszú ideig tartó bezárkózást követően – jelentős gazdasági és társadalmi modernizáción ment keresztül, amelynek során – többek között – megvalósították az átmenetet az abszolút monarchiából a demokráciába. Bhután fő

gazdasági bevételeit a turizmus és a vízerőművek segítségével termelt elektromos energia exportja adja, de az állam mind a mai napig fejlődő országnak tekinthető (Schmidt 2017b; Valcsicsák 2015). Bhután az teszi különlegessé, hogy a GDP helyett az általuk megalkotott össznemzeti boldogságot alkalmazzák az ország környezeti, társadalmi, kulturális és gazdasági fejlődésének a mérésére. A ma leginkább elfogadott történet szerint az össznemzeti boldogságot Bhután negyedik királya, Jigme Singye Wangchuk említette először az 1970-es évek elején, amikor egy külföldi újságírónak a bhutáni össznemzeti termékkel és gazdasági fejlődéssel kapcsolatos kérdésére azt válaszolta, hogy „az össznemzeti boldogság fontosabb, mint az össznemzeti termék” (Valcsicsák 2015).

A fogalom az 1990-es évek közepétől a Bhutánnal kapcsolatos publikációkban is megjelent, és először 1997-ben vált a bhutáni politikai diskurzus részévé. 1999-ben kormányzati támogatással megalapították a *Centre for Bhutan Studies* (Bhutáni Tanulmányok Központja) – 2013 óta *Centre for Bhutan & GNH Studies* – kutatóintézetet, amelynek feladata az össznemzeti boldogság népszerűsítése és mérése. Az ezredforduló után az össznemzeti boldogság iránti érdeklődés növekedett, és a fogalom a mindenkori bhutáni kormányzat alapvető céljaként bekerült az ország alaptörvényébe (Munro 2016).

Az össznemzeti boldogság egy olyan komplex fejlődési mutató, amely négy pillér köré épül: (1) fenntartható és igazságos társadalmi-gazdasági fejlődés, (2) jó kormányzás, (3) a kultúra megóvása és támogatása, valamint (4) a környezet megőrzése (Ura, Penjore 2017). A négy pillérré épülő elméleti megközelítés gyakorlatba ültetése és az össznemzeti boldogság mérésére és értékelésére szolgáló módszertan kidolgozása a 2000-es évek első évtizedében történt. Ennek keretében a Bhutáni Tanulmányok Központjának munkatársai kilenc dimenziót hoztak létre, meghatározva azokat a területeket, amelyeken az ország fejlődését az össznemzeti boldogság szellemiségében országos szintű, reprezentatív, standardizált kérdőíves felmérés segítségével mérni kívánják. Ezek a dimenziók a következők: (1) pszichológiai jóllét, (2) egészség, (3) oktatás, (4) kulturális diverzitás, (5) időbeosztás, (6) jó kormányzás, (7) közösségi vitalitás, (8) életszínvonal, valamint (9) ökológiai diverzitás (Ura et al. 2012).

A pszichológiai jóllét, avagy szubjektív jóllét egy önmagában értékes, vágyott létállapot, amelynek össznemzeti boldogságban vizsgált és mért összetevői az általános megelégedettség, a pozitív és negatív érzelmek és azok egyensúlya, valamint a spiritualitás megélése (Ura et al. 2012). A pszichológiai jóllétnek ez a mérési módszertana és értelmezése megegyezik az OECD által megfogalmazott irányelvvel, amely azonban a spiritualitás helyett az élet eudaimónikus vonatkozásait tartalmazza (OECD 2013). Az egészség dimenzió az önbevallásos egészségi állapot értékelését, az egy hónapra eső egészségben eltöltött napok számát, a rokkantság és a hosszú távú fogyatékoság hatását, illetve a mentális egészség értékelését tartalmazza. Az oktatás tekintetében az írni-olvasni tudást, az iskolázottság mértékét, az általános műveltséget és a hagyományos értékek ismeretét

és betartását vizsgálják. A kulturális diverzitás területén a tizenhárom hagyományos bhutáni művészetben való jártasságot, a társadalmi-kulturális részvételt, az anyanyelvtudást, valamint a bhutáni hagyományok és viselkedési szabályok betartását kutatják. Az időbeosztás dimenziója az egyének munkára és pihenésre fordított idejének viszonyrendszerét jeleníti meg, míg a jó kormányzás az országos és a helyi politikai részvételt, a kormányzati teljesítmény szubjektív értékelését, valamint a szabadságjogok biztosítását és az alapvető szolgáltatásokhoz (például egészségügy és oktatás) történő hozzáférést foglalja magában. A közösségi vitalitás területén elsődlegesen a társadalmi tőkét értékeli az önkéntesség és az adományozás mértékének, a közbiztonságnak, valamint a közösségi és családi kapcsolatok minőségének vizsgálatával. Az életszínvonal segítségével a bhutáni emberek anyagi jóllétét mérik, amelyhez a háztartások bevételeiről, a háztartások által birtokolt tőkejavakról (ingó és ingatlan vagyonról), valamint a lakhatási körülményekről gyűjtenek információkat. Végül, az ökológiai diverzitás a természeti károkat, a városi problémákat, a környezeti felelősséget, valamint az ökológiai problémák értékelését foglalja magába (Ura et al. 2012). Az össznemzeti boldogság kilenc dimenzióját és azok összetevőit, a hozzájuk tartozó harminchárom indikátort az 1. ábra mutatja.

Az össznemzeti boldogság kilenc dimenziója párhuzamba állítható a Stiglitz-Sen-Fitoussi (2009) jelentésben (Stiglitz modellben) megfogalmazott, életminőséget meghatározó tényezőkkel (*features shaping quality of life*). Mindkét megközelítésben megtalálhatók az egészség, az oktatás, a személyes időbeosztás, az anyagi életszínvonal és a közösségi kapcsolatok mint életminőséget meghatározó alapvető tényezők, illetve dimenziók. A Stiglitz modellben a politikai részvétel az össznemzeti boldogság koncepció jó kormányzásának, a(z épített és természeti) környezet állapota pedig az ökológiai diverzitásnak feleltethető meg. A Stiglitz

1. ábra: Az össznemzeti boldogság kilenc dimenziója és harminchárom indikátora
The nine dimensions and thirty-three indicators of Gross National Happiness

Pszichológiai jóllét

1. Általános megelégedettség
2. Pozitív érzelmek
3. Negatív érzelmek
4. Spiritualitás

Kulturális diverzitás

13. Művészeti jártasság
14. Kulturális részvétel
15. Anyanyelvtudás
16. Viselkedési szabályok betartása

Közösségi vitalitás

23. Önkéntesség és adományozás
24. Biztonság
25. Közösségi kapcsolatok
26. Családi kapcsolatok

Egészség

5. Önbevallásos egészségi állapot
6. Az egészséges napok száma
7. A rokkantság és fogyatékek hatása
8. Mentális egészség

Időbeosztás

17. Munka
18. Pihenés

Életszínvonal

27. Bevételek
28. Vagyon (ingó és ingatlan)
29. Lakhatási körülmények

Oktatás

9. Írástudás
10. Iskolázottság
11. Általános műveltség
12. Értékek

Jó kormányzás

19. Országos politikai részvétel
20. Helyi politikai részvétel
21. Kormányzati teljesítmény
22. Alapjogok és alapszolgáltatások

Ökológiai diverzitás

30. Természeti károk
31. Városi problémák
32. Környezeti felelősség
33. Ökológiai problémák

modellben található személyes és gazdasági biztonság összetevőit az össznemzeti boldogság egészség és életszínvonal dimenziói külön-külön tartalmazzák. A két megközelítés közötti három további különbség, hogy (1) bár a Stiglitz-Sen-Fitoussi jelentés is felhívja a figyelmet a jóllét szubjektív mérőszámai alkalmazásának a fontosságára, az össznemzeti boldogságban a szubjektív jóllét egy kiemelt, különálló dimenzió; (2) míg az össznemzeti boldogság nagy hangsúlyt fektet a kulturális diverzitásra és annak megőrzésére (Ura et al. 2012), addig a Stiglitz jelentésben ez a tényező nem szerepel, illetve (3) a Stiglitz modellel ellentétben az össznemzeti boldogság pszichológiai jóllét dimenziójában szerepet kap a spiritualitás is, amely az életminőség jelentős, független dimenziója. Ez utóbbit magyar adatokon Skrabski és munkatársai (2006) vizsgálata mutatta meg. Kopp és Pikó (2006) hazai kutatása bemutatta továbbá, hogy a vallásnak és a vallásgyakorlásnak is pozitív hatása van az életminőségre: míg a vallás a közösséghez tartozást, az életminőség társadalmi dimenzióját, addig a vallásgyakorlás a spirituális dimenziót erősíti (Kopp, Székely, Skrabski 2006).

A Stiglitz modellt több magyarországi kutatás is felhasználta a társadalmi jóllét jellegzetességeinek vizsgálata céljából (Berki, Halász 2015; Koós 2015; Kovács, Koós 2018; Nagy, Koós 2014; Szirmai 2013; Szirmai 2014; Szirmai 2015a). Jelen írás azonban – a fentiekkel ellentétben – a bhutáni össznemzeti boldogság keretrendszerét használja fel komplex problémakezelési elméletként. E döntés mellett nemcsak a megközelítés újdonságértéke szól, hanem az is, hogy az össznemzeti boldogság enyhíti a Stiglitz modell térbeliséggel kapcsolatos problémáját. Szirmai (2015b) hívja fel ugyanis a figyelmet arra, hogy a Stiglitz modell életminőséget meghatározó tényezői túl általánosak, nem kap szerepet bennük a térbeliség. A megközelítés emiatt nem alkalmas a térségi jólléti adottságok különbségeinek vizsgálatára, nem derülnek ki belőle a nemzeti, regionális és egyéb területi szintű különbségek. Ezzel szemben az össznemzeti boldogság modelljében szerepel a kulturális diverzitás dimenziója, valamint a spiritualitás is, amelyek által az helyspecifikussá válik és alkalmas lehet területi különbségek vizsgálatára is.

Az össznemzeti boldogság meghatározásához szükséges kilenc dimenzióra vonatkozó adatokat öt évenkénti kérdőíves felmérés segítségével gyűjtik össze. A Bhutáni Tanulmányok Központja egy 2006-os pilot kérdőívezést követően 2010-ben és 2015-ben végzett országos szintű, reprezentatív GNH (össznemzeti boldogság) felmérést a tizenöt évnél idősebb bhutáni állampolgárok körében. A felhasznált standardizált kérdőív objektív, szubjektív és nyílt kérdéseket is tartalmaz. Az adatelemzést statisztikai adatelemző szoftverek segítségével végzik, a felsorolt kilenc dimenzió mérésére és értékelésére a fentiekben ismertetett harminchárom indikátort alkalmaznak – az időbeosztás esetében kettőt, az életszínvonalra vonatkozóan hármat, az összes többi dimenzió esetében pedig négy-négy indikátort (Centre for Bhutan Studies & GNH Research 2016).

Az össznemzeti boldogság index meghatározása többlépcsős folyamat. Kiszámításához minden indikátorra meghatároznak egy elégségességi küszöbértéket (*sufficiency threshold*), amely kifejezi, hogy az adott indikátor milyen értéke elégséges ahhoz, hogy az indikátor által kifejezett szempontból a válaszadót boldognak lehessen tekinteni. Az elégségességi küszöbértékeket nemzetközi, illetve nemzeti normák, valamint értékítéletek alapján hozzák létre. Ezzel párhuzamosan meghatározzák a boldogsági küszöbértéket (*happiness threshold*), amely kijelöli, hogy az össznemzeti boldogság kilenc dimenziójához tartozó indikátorok mekkora hányadánál kell elérni az elégségességi küszöbértéket ahhoz, hogy egy adott válaszadót boldognak tekinthessünk. Az eddig elvégzett GNH felmérések során a boldogsági küszöbérték hatvanhat százalék volt, tehát a módszertannal összhangban azok a válaszadók tekinthetők boldognak, akik az össznemzeti boldogság harminchárom indikátorából legalább huszonnégy indikátor esetében elérik az elégségességi küszöbértéket (Ura et al. 2012).

Az össznemzeti boldogság indexet ezután az Alkire-Foster módszertan alkalmazásával számítják ki az alábbi képlet segítségével:

$$GNH = 1 - H \cdot A$$

ahol

H: a kérdőíves felmérés során az indikátorok elégségességi küszöbértékeinek hatvanhat százalékát el nem ért válaszadók, vagyis a „nem boldog válaszadók” százalékos aránya, illetve

A: az össznemzeti boldogság azon dimenzióinak százalékos aránya, amelyek esetében a nem boldog válaszadók nem érik el az elégségességi küszöbértéket (Ura et al. 2012).

A GNH index nulla és egy közé eső értéket vehet fel. Ha a boldog válaszadók száma, illetve a nem boldog válaszadók által elért elégségességi küszöbértékek száma növekszik, akkor a GNH értéke is növekszik (Ura et al. 2012). Az össznemzeti boldogság ebben az értelmezésben egy komplex fejlődési mutató. A GNH index a koncepció négy alappillére által kijelölt stratégiai területek kilenc dimenziójában elért eredményeit jeleníti meg egy nulla és egy közé eső számérték segítségével. A Bhutáni Tanulmányok Központjának vezetője, Dasho Karma Ura és munkatársai (2012) úgy fogalmazzák, hogy az össznemzeti boldogság egy élő kísérlet, amely visszatükrözi, hogy a boldogság számtalan módon elérhető: nem redukálható csupán a jövedelemre vagy ahhoz hasonló, csekély számú összetevőre, hanem visszatükrözi a gyakran egymással is ellentétben álló emberi szükségletek sokféleségét. Az össznemzeti boldogság szellemiségében a boldogság számos összetevő egyensúlyaként és harmóniájaként jön létre.

Johannes Dragsbaek Schmidt (2017b) hangsúlyozza, hogy az össznemzeti boldogság Bhután számára a szegénységi csapda (*poverty trap*) és a környező országokban tapasztalható belpolitikai és gazdasági problémák elkerülésének alternatívája lehet. Kiemeli, hogy a koncepció hozzájárult az ország politikai berendezkedésének zökkenőmentes átalakításához, a várható élettartam jelentős

növekedéséhez, valamint a közoktatás mennyiségi és minőségi fejlesztéséhez. Mindazonáltal könyvében, szerzőtársaival számos kifogást és kritikát fogalmaz meg az össznemzeti boldogsággal kapcsolatban (Schmidt 2017a). Bár az uralkodó által megálmodott koncepcióban alkotmányos jog biztosítja az állampolgároknak az ingyenes oktatást és egészségügyet, az oktatást eszközként használják nemcsak a nyugati fejlődési modell és materialista értékorientáció kritizálására, hanem sok esetben a kulturális sokszínűség és a kisebbségek kárára is, a nemzetépítés, vagyis a bhutanizáció megteremtése érdekében. Továbbá, habár a GNH célja az egyenlőség és az igazságosság megteremtése, a hagyományos kulturális értékek (*Driglam Namzha*) túlhangsúlyozása sok esetben gyorsan növekvő társadalmi egyenlőtlenségeket (Ansari 2017a) és egyenlőtlen mértékű városi és vidéki fejlődést generál (Bothe 2017), valamint a helyi szintű ellenállóképesség (*resilience*) csökkenését eredményezi (Brassard 2017). A növekvő egyenlőtlenségek következménye pedig a hagyományos kulturális értékek meggyengülése (Whitecross 2017). Mindezek mellett a bhutáni civil társadalom fejletlensége az össznemzeti boldogsággal kapcsolatos független kritikák megfogalmazásának és párbeszédnek a hiányát eredményezi, amely a koncepciót felülről jövő kezdeményezéssé teszi (Ansari 2017b), és sok esetben számottevő különbségek kialakulását eredményezi a központi szándékok és a helyi szintű megvalósítás között (Schmidt, Christensen 2017).

Az össznemzeti boldogság koncepció alkalmazásának lehetőségei

A GNH index mellett számos alternatív fejlődési mutató létezik. Ezek egyike a *Human Development Index*, amelyet az ENSZ 1990 óta minden ország esetében évente kiszámol, és amely eredetileg három fő komponensből állt. Ezek (1) a születéskori várható élettartam, (2) az iskolaévek száma és (3) az egy főre eső jövedelem (Conceição 2020). Az ökológiai közgazdaságtan által inspirált *Genuine Progress Indicator* a gazdasági, társadalmi és ökológiai dimenziók állapotát huszonhat indikátor segítségével méri (Garcia 2021). A New Economics Foundation által megalakított *Happy Planet Index* három összetevőt mér: (1) a szubjektív jóllétet, (2) a születéskori várható élettartamot, és (3) az ökológiai lábnyomot (Murphy 2006). Az OECD által 2011-ben létrehozott *Better Life Index* az össznemzeti boldogsághoz hasonlóan tizenegy dimenzió adatait alapul véve számítja ki a fejlődési mérőszám értékét (OECD 2014). A GNH index azonban különbözik az itt felsorolt, a világ tetszőleges országaira kiszámítható alternatív fejlődési mutatóktól, mivel az egy speciális társadalmi környezetben létrehozott kezdeményezés, amely eredeti formájában kizárólag a bhutáni fejlődés mérésére alkalmazható. Az össznemzeti boldogság mérésére és értékelésére használt keretrendszerben ugyanis megjelennek a Bhutánra jellemző helyi hagyományok, az ország államvallásának, a buddhizmusnak a specifikus jellemvonásai, illetve további, fejlődő országokra jellemző speciális szempontok. A kulturális diverzitás dimenziója tartalmazza a tizenhá-

rom hagyományos bhutáni művészetben való jártasságot, valamint a bhutáni hagyományok, például a helyi népviselet használatát. Az oktatás dimenziójában megjelenik a hagyományos értékek ismerete, amely a tradicionális bhutáni és buddhista értékek követését vizsgálja. A pszichológiai jóllét dimenziója a buddhista spiritualitás megélésének módját és intenzitását értékeli. Az oktatás dimenziójában az írni-olvasni tudás, a jó kormányzás dimenziójában az alapvető szabadságjogok biztosítása, illetve az alapvető szolgáltatásokhoz, például az ivóvízhez vagy az elektromossághoz való hozzáférés, valamint az életszínvonal dimenziójában a lakhatási körülményekre vonatkozó kérdések olyan szempontok, amelyek jellemzően a fejlődő országokban jelentenek problémát. Mindezeket figyelembe véve az össznemzeti boldogság koncepciója kulturálisan beágyazott és Bhután-specifikus. Ebből adódik, hogy közvetlen átültetése, a GNH index más országokra történő kiszámolása egyrészt lehetetlen, másrészt pedig értelmetlen is. Mindazonáltal a koncepció szellemisége, a boldogságra való törekvés különböző országokban, illetve különféle társadalmi és gazdasági rendszerszinteken is alkalmazható (Ura, Penjore 2017).

Az össznemzeti boldogság koncepcióját Bhutánon kívül számos országban megpróbálták valamilyen formában adaptálni. A GNH USA nevű független, nonprofit szervezet azzal a céllal jött létre, hogy a siker és a fejlődés mérési módszereinek megváltoztatásával hozzájáruljon az egyéni boldogság és a kollektív jóllét növekedéséhez (bővebben: <https://gnhusa.org/>). Bár a szervezet neve azt sugallja, hogy a boldogság mérését bhutáni mintára kívánják végezni, a GNH USA alapvetően a Genuine Progress Indicator módszertanát követi, vagyis nem törekszik az össznemzeti boldogság koncepciójának Egyesült Államokban történő alkalmazására. A svédországi GNH Sweden is egy független, nonprofit szervezet, amely 2017 óta szorosan együttműködik a Bhutáni Tanulmányok Központjával. Össznemzeti harmónia elnevezésű koncepciójuk célja, hogy a bhutáni össznemzeti boldogságot egy új, de az eredetihez hasonló megközelítéssé alakítsák, amellyel a személyes, a közösségi és az országos szintű jóllét a fejlett nyugati országok esetében is mérhetővé válik (bővebben: <https://gnhsweden.com/>). Mindezen független kezdeményezések mellett Bhután és a bhutáni GNH Centre (Össznemzeti Boldogság Központ) hivatalos támogatásával 2016-tól működik egy thaiföldi (bővebben: <https://gnhcentrethailand.com/>), valamint 2017-től egy spanyolországi GNH Központ, amelyek szintén az össznemzeti boldogság külföldi alkalmazásának lehetőségeit keresik, bár honlapjuk meglehetősen kevés információt tartalmaz céljaik megvalósításának előrehaladásával kapcsolatban. Az itt bemutatott külföldi GNH kezdeményezések mindegyikéről kijelenthető, hogy jelenleg nem tudnak választ adni arra, miként fogják kezelni a gyakorlatban az össznemzeti boldogság bhutáni kultúrába való beágyazottságát, és hogyan fogják helyettesíteni a koncepció Bhután-specifikus összetevőit.

A koncepció alkalmazása a budapesti József Attila-lakótelepen

Az össznemzeti boldogság koncepciója olyan fejlődési filozófia, amelyet Bhutánban különböző társadalmi és gazdasági rendszerszinteken valósítanak meg. Kormányzati szinten a politikai döntéshozatal és törvényhozás meghatározó eleme (Centre for Bhutan Studies & GNH Research 2016). A helyi önkormányzatok számára lehetővé teszi, hogy programjaikat és projektjeiket – az össznemzeti boldogság szellemiségét kifejező helyi fejlesztési kézikönyvek alkalmazásával – az integrált fejlődés megvalósulásának tükrében értékeljék (Tshering 2014). A privát és a civil szektor számára a *GNH of Business* kezdeményezés nyújt útmutatást az össznemzeti boldogság szellemiségének üzleti életbe történő átültetéséhez (Ura, Chophel 2018; Zangmo, Karma, Phuntsho 2017). Végül, személyes iránymutatóként az össznemzeti boldogság az egyéni életutakat is alakítja a boldogság és jólét megvalósítása érdekében (Ura et al. 2012).

Az össznemzeti boldogság helyi szintű alkalmazásának célja nem elsődlegesen a mérés, és nem is egy helyi szintű GNH index kiszámítása, hanem az érintett közösségek önkormányzati szintű tevékenységekben történő részvételének elősegítése. Egy többrészes folyamat keretében először beazonosítják a helyi problémákat, majd rangsorolják, megtervezik, megvalósítják és értékelik a megoldásukra irányuló fejlesztési tevékenységeket. A folyamat kezdeti fázisaiban hangsúlyos szerep jut a szakértői interjúknak, a fókuszcsoporthozos beszélgetéseknek, illetve a SWOT analízisnek, amelyek segítségével azonosíthatók és rangsorolhatók a problémák és tervezhetők a lehetséges megoldások az össznemzeti boldogság kilenc dimenziójában (GNH Commission 2021). A megvalósítást követően különböző átvilágító eszközöket használnak a tevékenységek értékelésére (Penjore 2008). Az össznemzeti boldogság helyi szintű megvalósítása tehát akcióorientált tevékenység, amelynek fókuszában nem a mérés, hanem a közvetlen társadalmi hasznosságú cselekvések végrehajtása áll (Shrivastava et al. 2020).

Bár az össznemzeti boldogság – Bhután- és buddhizmus specifikus, valamint fejlődő országokra érvényes jellemvonásai miatt – más országok esetében nem másolható, a koncepció lehetőséget és inspirációt biztosít a benne rejlő mögöttes szellemiség különböző társadalmi rendszerszintekre történő alkalmazására. „Az össznemzeti boldogság koncepció magyarországi alkalmazása a helyi társadalom szintjén” című kutatási projekt 2020–21-ben, az Új Nemzeti Kiválóság Program keretében valósult meg a budapesti József Attila-lakótelepen. Ennek keretében kvalitatív feltáró vizsgálat segítségével arra a kérdésre kerestem választ, hogy miként alkalmazható az össznemzeti boldogság koncepció a Budapest IX. kerületi József Attila-lakótelepre mint helyi társadalomra, illetve miként fejleszthető a lakótelep lakosainak jóléte.

A József Attila-lakótelep Budapest IX. kerületének délkeleti részén található, az Üllői út mentén, az Üllői út – Határ út – Gyáli út – Ecséri út által határolt területen. A városrész a korábbi Mária Valéria-nyomortelep helyén, több lépcsőben

épült meg. Különböző részeit a három lakótelepépítési hullám keretében (Szirmai 2019), 1957 és 1980 között építették fel, azzal a céllal, hogy létrehozzák Budapest első panelházas mintalakótelepét (Nagy-Csere 2010). A lakóépületek túlnyomó többsége három-négyemeletes téglaház, kisebb részben pedig nyolcemeletes, kohósalak betonból épült toronyház és tízemeletes „klasszikus” panelház. Az egymástól nagyobb távolságban, szellősen felépített lakóházak között az évek során meghatározott funkciókkal rendelkező közösségi terek, valamint kiterjedt zöldterületek jöttek létre. A Határ út irányában a lakótelepet egy erdősáv választja el Budapest XIX. kerületétől. A IX. kerületi lakosok körülbelül 22 százaléka, a 2019. december 31-i adatok alapján körülbelül 13 600 fő lakik a József Attila-lakótelepen (Hajdu 2020).

Objektív jóllét modellezésére irányuló kutatásuk keretében Nagy Gábor és Koós Bálint (2014) hívták fel a figyelmet a jóllét kisebb területi egységekben történő vizsgálatának módszertani nehézségeire, a kvantitatív módszerekhez kapcsolódó költséges adatfelvétellel és a hiányzó adatok problémájára. Ezt és a rendelkezésre álló szűkös erőforrásokat figyelembe véve a megvalósított össznemzeti boldogság kutatás kizárólag kvalitatív módszertant alkalmaz a vizsgált kérdés megválaszolására. Ez a választás ugyanakkor nem újdonság, mivel korábbi, Magyarországon végzett várostudományi kutatásokban is akadt példa a kvalitatív módszertan kiegészítő (Ferencz, Hegedűs, Schuchmann 2020) vagy kizárólagos (Halász, Váradi 2013) alkalmazására. A módszertan módosításán túl az össznemzeti boldogság kilenc dimenziójához tartozó indikátorokat a kutatásban részdimenziókként értelmeztem. Azokat a részdimenziókat, amelyek az eredeti koncepcióban speciális bhutáni vagy buddhista tartalommal bírnak, illetve a fejlődő országokra jellemző indikátorokként jelennek meg, kihagytam vagy átértelmeztem.

Az adatgyűjtéshez két, a feltáró kutatások elvégzéséhez alkalmas módszertant (King 2004) alkalmaztam: elsődlegesen félig strukturált, kvalitatív szakértői interjúkat készítettem (Bogner, Littig, Menz 2009; Döringer 2021), másodlagosan pedig a rendelkezésre álló nyomtatott és online források dokumentumelemzését végeztem el (Bowen 2009). A módszertanok egyidejű használata növelte a kutatás megbízhatóságát (Flick 2009; Miles, Huberman 1994).

Az interjúk megkezdése előtt készült egy, az adatgyűjtés során használt interjúvázat (Sankar, Jones 2007), majd összeállításra került egy résztvevői lista, amely a kutatás első körében résztvevő szakértőket, azaz a lakótelep legfontosabb érintettjeinek (*stakeholder*) képviselőit (Ferencz, Hegedűs, Schuchmann 2020) tartalmazta az össznemzeti boldogság kilenc dimenziójába kategorizálva (Tshering 2014). Az interjúalanyok köre a kutatás során a hólabdamódszer alkalmazásával folyamatosan bővült, így végül huszonhárom interjú készült. A kutatás résztvevői helyi önkormányzati képviselők, adminisztrátorok, a lakótelepi főkertész, könyvtárosok, művelődésszervezők, közös képviselők, környezetgazdászok, óvodavezetők, tanárok, korábbi és jelenlegi iskolaigazgatók, a kerületi szociális foglalkoztató vezetői, vallási közösségek vezetői, valamint helyi civil aktivisták voltak. A kuta-

tás résztvevőinek az össznemzeti boldogság kilenc dimenziója alapján történő csoportosítását a 2. ábra mutatja.

2. ábra: A kutatás résztvevőinek csoportosítása az össznemzeti boldogság kilenc dimenziója alapján
Research participants according to the nine dimensions of Gross National Happiness

Pszichológiai jóllét

Civil szervezetek képviselői
Vallási közösségek vezetői

Egészség

Oktatás

Tanárok
Volt és jelenlegi iskolaigazgatók
Óvodavezetők

Kulturális diverzitás

Könyvtárosok
Művelődésszervezők
Civil szervezetek képviselői

Időbeosztás

Jó kormányzás

Önkormányzati képviselők

Közösségi vitalitás

Civil szervezetek képviselői
Önkormányzati képviselők
Szociális foglalkoztató vezetői

Életszínvonal

Társasházkezelők, közös képviselők
Önkormányzati adminisztrátorok

Ökológiai diverzitás

Önkormányzati képviselők
Környezetgazdászok
Civil szervezetek képviselői
Környezeti aktivisták
Lakótelepi főkertész

Forrás: Ura et al. (2012) alapján saját szerkesztés

A 2. ábrán látható, hogy az egészség, illetve az időbeosztás dimenziók esetében az adatgyűjtés keretében nem sikerült szakértői interjúkat készíteni. Az egészség dimenzióban körzeti orvosokat és gyermekorvosokat kerestem meg és kértem fel a kutatásban való részvételre, de a COVID-19 járványhelyzet miatt a projekt időkeretében az interjúalanyok nem tudtak rendelkezésre állni. Mivel a saját szakterületük szakértői már régóta lakótelepi lakosok, illetve nagyon hosszú ideje szoros kapcsolatban állnak a lakóteleppel, így mindenki releváns információval tudott szolgálni az össznemzeti boldogság több más dimenziójával kapcsolatban is. Ebből fakadóan, a két fent említett dimenzióban az adatokat közvetett módon, interjúk, valamint dokumentumelemzés segítségével sikerült összegyűjteni.

A kutatás eredményei: össznemzeti boldogság a József Attila-lakótelepen

Az adatgyűjtést követően kvalitatív tartomelemzést hajtottam végre (Forman, Damschroder 2007; Hsieh, Shannon 2005; Krippendorff 2004), amelynek segítségével meghatároztam és értékeltem a József Attila-lakótelep lakosainak jóllétét és életminőségét leginkább befolyásoló tényezőket. A kutatási eredményeket az össznemzeti boldogság dimenzióinak és részdimenzióinak 1. ábrán látható felosztását követve mutatom be.

Az össznemzeti boldogságban a pszichológiai jóllét az általános megelégedettség, a pozitív és negatív érzelmek, valamint a spiritualitás vizsgálatát foglalja magában. Bár a kutatás során az általános megelégedettség tekintetében nem

történt primer adatgyűjtés, személyes tapasztalatok, a kvalitatív interjúk adatelemzése, illetve az általános megelégedettséget pozitív irányban befolyásoló tényezők jelenléte – például kiterjedt zöld környezet, illetve közösségi kapcsolatok lehetősége (Helliwell et al. 2020) – alapján a lakótelepen élők általános megelégedettsége átlagon felülnek tekinthető. Ugyanakkor a lakosság demográfiai összetétele, vagyis, hogy a lakótelepen általában nyugdíjas korúak és fiatalok, illetve kisgyermekes családok laknak, sok esetben konfliktusok forrása, mert az idősebb generáció igényei és életminőségének összetevői különböznek a fiatalokétól (Centre for Bhutan Studies & GNH Research 2016; Helliwell, Layard, Sachs 2019). Az utóbbi években önszerveződő módon több, a helyiek számára nyitott online csoport jött létre a közösségi média platformokon, amelyek nemcsak a közérdekű információmegosztás, de sok esetben a szélsőségesen pozitív és negatív érzelmi megnyilvánulások színterei is. A lakótelep szélén található egy római katolikus templom, a belső részén van a Tan Kapuja Buddhista Főiskola, illetve a közelmúltban alakult néhány keresztény vallási közösség. Mindezek ellenére a lakótelep lakosságára nem jellemző a mély spirituális élet, ami pedig a jóllét egyik fontos összetevője és előrejelzője (Skrabski et al. 2006).

A lakótelepen nyolc háziorvosi és három gyermekorvosi rendelő található, valamint az évek során az önkormányzat egyre több kihelyezett szakrendelést – többek között szemészetet, bőrgyógyászatot, reumatológiát, fogászatot – is létrehozott. Az egészségügyi szolgáltatások sokfélesége pedig növeli a lakosok életminőségét (Réthelyi 2006). Az egészségmegőrzéshez a lakótelepen kiemelkedő mennyiségben és változatosságban állnak rendelkezésre sportolási lehetőségek: futó- és korcsolyapálya, egyéb sportok űzésére alkalmas pályák, utcai edzőpályák, illetve uszoda. A rendszeres sporttevékenység pedig növeli az életminőséget és a pszichológiai jóllétet (Gémes 2006). A kerületben működik egy szociális foglalkoztató, amely a helyi megváltozott munkaképességű lakosok számára is munkalehetőséget biztosít. Bár a rokkantsággal élők az önkormányzatnál speciális parkolóhelyet igényelhetnek, valamint a játszótereken és sportpályákon is található speciális igények kielégítésére alkalmas játékok és sporteszközök, a lakóházak és a lakótelep további épületei műszakilag csak a földszintig akadálymentesíthetők. A fogyatékkal élők és a rokkantak iránti nyitottságot azonban mutatja, hogy a helyi civil szervezetek több alkalommal is gyűjtést szerveztek az érintett lakók részére.

A tudatos várostervezés eredményeként a lakótelep összes lakókörzetében létesítettek oktatási intézményeket. Napjainkban két bölcsőde, négy óvoda, három általános iskola, két középiskola, egy készségfejlesztő-gyógy pedagógiai tanintézmény, egy alapítványi fenntartású, alternatív általános iskola és gimnázium, valamint egy főiskola üzemel. A gyermekjóléti és oktatási intézmények sokfélesége és az általános iskolák színvonalbeli különbözősége lehetővé teszi, hogy a helyi lakosok gyermekei akár az érettségi teljesítéséig a lakótelepen tanulhassanak.

A lakótelepen megtalálható a Fővárosi Szabó Ervin könyvtár tagkönyvtára, amelynek látogatói köre az utóbbi években egyre csökken és leginkább az idősek-

re és a kisgyermekes családanyákra korlátozódik. Ezen kívül van művelődési ház és közösségi ház is, amelyek céljukként fogalmazzák meg a helyi lakók igényeihez igazított kulturális programok biztosítását, illetve a helyi művészek tevékenységeinek különböző, mára már hagyománnyá vált kulturális programokon történő bemutatását. A lakótelepen korábban működött mozi is, de annak épülete 2003 óta a görög önkormányzat tulajdonát képezi. Bár az épületben Görög Intézetet hoztak létre, az nem üzemel, így jelenleg a lakótelep egyik központi helyén egy ki nem használt közösségi tér található, amely egy nagy, kerítéssel lezárt zöldterületet foglal el. A kulturális rendezvények tudatosabb tervezése hozzájárulhatna egy József Attila-lakótelep arculat és imázs kialakításához (Bertalan 2020; Jankó 2020), amely a lokálpatriotizmus erősítése mellett nemcsak a kulturális életre, de az össznemzeti boldogság többi dimenziójára is pozitív hatást fejtene ki.

A helyi lakosok számára a lakótelepen számos sportolási lehetőség, nyitott és zárt közösségi tér, valamint egy kiserdő is rendelkezésre áll, hogy eltöltsék a nem munkára szánt pihenőidejüket. Az utcákon és a közösségi tereken tartózkodó emberek számából arra lehet következtetni, hogy a lakosoknak van idejük és lehetőségük a pihenésre.

A lakótelepen működik egy héttagú városrészi önkormányzat (részönkormányzat), amely a három helyi önkormányzati képviselőn kívül külső tagokat is tartalmaz. Ezen kívül a kerületi polgármesteri hivatal egy lakótelepi ügyfélszolgálati kirendeltséget is fenntart. A jelenlegi részönkormányzat tagjainak munkáját a helyiek általában kielégítőnek tartják, és elnökének munkájáról elismerően nyilatkoznak. Bár az önkormányzat részéről nagyfokú rugalmasság és nyitottság figyelhető meg a lakosokkal történő együttműködésre, a hatékony közösségi tervezéssel együtt járó párbeszéd és egy József Attila-lakótelepi vízió kialakítása egyelőre hiányoznak. Pozitívan befolyásolja az életminőséget, hogy a lakótelep alapvető szolgáltatásokkal és bolthálózattal megfelelően el van látva. A fentebb tárgyalt egészségügyi intézmények mellett az önkormányzat az idősebb lakosok számára idősek klubját, gondozóházat és gondozási központot is üzemeltet.

A lakosok életminőségét pozitívan befolyásolja, hogy a lakótelep sok szempontból egy kis szigetet alkot a fővároson belül, és az ott lakás kisvárosias életérzést biztosít az emberek számára. A lakótelep adottságaiból következően a házak között számos közösségi tér (játszóterek, parkok, sportpályák) található. A helyi művelődési és közösségi házak nemcsak kulturális, de közösségi programoknak is helyt adnak. A lakótelepen számos civil szervezet működik, amelyek önkéntes tevékenységeikkel jelentős társadalmi tőkét hoznak létre. Ez nemcsak a közösség vitalitására, hanem az össznemzeti boldogság többi dimenziójára is pozitív hatással van (Skrabski 2003; Skrabski 2008). Megtalálhatóak közöttük lokálpatrióta, művészeti, kulturális és természetvédő egyesületek, egy anyaközpont, termelői piac, valamint további civil kezdeményezések. Mindemellett a lakótelepen számos informális közösség is kialakult, amelyek azonos érdeklődési körrel vagy szabadidős tevékenységgel rendelkező lakosokat foglalnak magukba. Közösségi

kezdeményezés keretében többször szerveztek például szemétszedést a kiserdőben és „gerilla-grillezést” a zöldterületeken. Hasonló módon valósult meg a művelődési ház akadálymentesítése, a lakótelepen lévő nagy játszótér játékaiknak cseréje, egy park padjainak a felújítása és egy rózsapark kialakítása, ahol minden, a lakótelepen született újszülött részére egy rózsát ültetnek. A szabadtéri rendezvények mellett azonban hiányzik a lakótelepről egy nagyobb, fedett közösségi tér, amely célra a jelenleg használaton kívül lévő Görög Intézet épülete alkalmas lenne. Egy további, eddig kihasználatlan közösségszervezési lehetőség, hogy – a sok zöldterület ellenére – a lakótelepen egyelőre nincs hagyománya a közösségi kertészkedésnek. A rendőrségi statisztikák és a lakosok tapasztalatai alapján a közbiztonság a lakótelep belső részein az évek során sokat javult. A lakótelep külső részén, az Üllői úti metrómegálló környékén, a koronavírus-járványt megelőzően súlyos közbiztonsági problémát jelentett a drogfogyasztók és a hajléktalanok megjelenése. A fokozott rendőri jelenlét, a metró déli szakaszának felújítása és a pandémia hatásai nyomán azonban ez a helyzet jelentős mértékben megváltozott és egyelőre rendeződni látszik.

A lakótelepi lakások négyzetméterárai, illetve a kiadó lakások albérleti díjai fővárosi viszonylatban az átlagosnál magasabbak. Ebből adódóan a lakótelepre általában olyan lakosok költöznek, akik megengedhetik maguknak az ottlakással járó magasabb költségeket. A lakóközösséget jelenleg egy régóta itt élő idősebb, illetve egy újonnan beköltöző fiatalabb generáció alkotja, de a lakótelep folyamatos generációváltáson megy keresztül. Kelet-Közép-Európa többi lakótelepéhez hasonlóan (Szirmai 2005) a lakóházak energetikailag elavultak, illetve hamarosan életciklusuk végére érnek, ami külső energetikai és belső épületgépészeti felújításokat tesz szükségessé. Kevés kivételtől eltekintve ezek a felújítások egyelőre még nem valósultak meg, és önerőből, külső anyagi segítség nélkül nagyon nehéz megoldani őket; különösen úgy, hogy a társasházakban lakók életkori összetétele, és – ebből adódóan – a felújításokhoz szükséges költségek viselésének lehetősége és hajlandósága is változó.

A lakótelep elhelyezkedéséből adódóan a város bármely része könnyen és gyorsan elérhető gépjárművel, kerékpárral és közösségi közlekedési eszközökkel. Ugyanakkor megjelennek a lakótelepen a gépkocsiforgalom növekedéséből, valamint a zöldterületek lehetséges csökkenéséből adódó – Kelet-Közép-Európa városaira különösen jellemző – környezeti kihívások (Szirmai 2005). A parkolási problémák oka, hogy az évek során erősen megszorodott a gépjárművek száma. A terület egyik részén ingyenes, másik részén viszont fizetős a várakozás az autók számára, illetve néhány utcában a parkolókat már a zöldterületek rovására alakítják ki. Mindezek tükrében a parkolás rövid távon megoldandó problémát jelent. A kevésbé környezetszennyező közlekedés megvalósítása érdekében a lakótelepen további kerékpárutakat és -tárolókat lehetne kialakítani. A köztisztaság érdekében az önkormányzat meghatározott időszakokként szervez veszélyeshulladék-gyűjtést. Szükség lenne ugyanakkor a zöldhulladék koordináltabb össze-

gyűjtésére, az illegális szemétkerakás elleni határozottabb fellépésre, a szelektív hulladékgyűjtők használatával kapcsolatos ismeretterjesztésre, az utcai kukák sűrűbb üritésére, valamint néhány társasház előtt utcai kukatárolók kialakítására. A kiterjedt zöldterületek következtében sokféle madárfaj és kisebb állatok (például mókusok és sünök) is megtalálhatók a lakótelepen. Továbbá a kiterjedt zöldterületek bizonyos mértékben védenek a lég- és a zajszennyezés ellen, amelyek a 2000-es évek közepétől a magyar városi térségek fő problémái közé tartoznak (Szirmai 2007). Az önkormányzat évenként virágosítási akciókat szervez a parkok szebbé tétele érdekében. A zöldterületek karbantartásához és megújításához lakótelepi főkertész és a kerületi szociális foglalkoztató munkatársai állnak rendelkezésre, de a humán erőforrás hiányát a jelenleginél nagyobb lakossági szerepvállalással lehetne csökkenteni. A lakótelep mellett található kiserdő fenntartója a Pili Parkerdő Zrt. és az önkormányzat, utóbbinak azonban nincs erdész képesítésű alkalmazottja. Az erdő megóvása érdekében sok esetben valósult meg civil kezdeményezésre közösségi szemétszedés. A helyi lakosok életminőségét jelentősen befolyásoló beruházás a leendő Galvani híd, mert vannak tervek arra vonatkozóan, hogy a híd levezető útját a kiserdőn keresztül valósítják meg. A kiserdő megóvása érdekében számos helyi civil szervezet és informális közösség alakult, amelyek munkáját fontos lenne összehangolni a nagyobb társadalmi hatás elérése érdekében.

Következtetések

A tanulmány bemutatta, hogy miként lehet az össznemzeti boldogság keretrendszerét felhasználni – eredeti, Bhutánban alkalmazott módszertanától eltérően, egy kvalitatív feltáró kutatásban – a budapesti József Attila-lakótelepen, a helyi társadalom szintjén. A Bhutánban kidolgozott össznemzeti boldogság koncepció hozzájárult a boldogságra és a szubjektív jóllétre fókuszáló fejlődési mutatók elterjedéséhez (Helliwell, Layard, Sachs 2012), inspirációként szolgál az életminőséget és a jóllétet befolyásoló tényezők méréséhez és értékeléséhez.

A kutatás elsődleges célja nem a József Attila-lakótelep össznemzeti boldogságának mérése és nem egy helyi GNH index létrehozása volt, hanem egy akcióorientált, kvalitatív kutatás keretében hozzájárulni a helyi társadalom jóllétének növeléséhez, a legfontosabb helyi érintettek kommunikációjának és interakciójának elősegítéséhez, valamint a jóllét dimenzióinak fejlesztéséhez kapcsolt konkrét önkormányzati és társadalmi beavatkozások körvonalazásához (Szirmai 2015a). Ezzel összhangban, az össznemzeti boldogság kilenc dimenziójában (Ura et al. 2012) értékeltem a József Attila-lakótelep lakosainak jóllétét befolyásoló főbb tényezőket.

A kutatás eredményei azt mutatják, hogy a József Attila-lakótelepen a jóllét egyik dimenziójában sincs deficit (azaz a jóllét hiánya), és a vizsgált városrészre

nem jellemzők a jóllét-deficit kialakulásának okai sem: például a periferezálódás, a negatív irányú demográfiai folyamatok vagy az erőforrások hiánya (Baranyai et al. 2015; Szirmai 2014; Timár, Kovács, Váradai 2015). A kutatás során kiderült, hogy a József Attila-lakótelep közösségében az össznemzeti boldogság kilenc dimenziója közül melyek megfelelőek, melyek szorulnak fejlesztésre, illetve melyek kritikusán problémásak, azaz mely dimenziókban lehetséges, illetve szükséges a jóllétet pozitív irányban befolyásoló akciók megtervezése és kivitelezése, hogy a lakosok életminősége növekedjen, de legalábbis ne csökkenjen. Ilyenek többek között egy nagyobb, zárt közösségi tér kialakítása, a közösségi tervezésben rejlő lehetőségek kiaknázása, a zöldterületek közösségi alapú karbantartása és közösségi kertek kialakítása, a közbiztonság növelése, a társasházak felújítására való tudatos felkészülés, a lakótelepi parkolási nehézségek és közlekedési problémák megoldása, a köztisztaság állapotának javítása, valamint a lakótelep határában lévő kiserdő megóvása. A kutatás eredményei azt mutatják, hogy a József Attila-lakótelep esetében rendelkezésre áll az itt felsorolt problémák participatív, társadalmi alapú fejlesztéséhez szükséges akarat és erőforrás (Szirmai 2019), amely lehetővé teszi az érintett társadalmi szereplők alulról szerveződő bevonását, valamint a külső (önkormányzati) és lokális tényezők összehangolását (Szirmai, Fábíán 2020). Mindezen cselekvési irányok lehetővé teszik a lakótelepi lakosok jóllétének a növelését és hozzájárulhatnak egy József Attila-lakótelepi arculat jövőbeni kialakulásához és megerősödéséhez.

Jelen kutatás következő lépéseként az itt feltárt eredményeket a helyi önkormányzati vezetőkkel megosztani, illetve a közvetlen társadalmi hatás elérése érdekében (Shrivastava et al. 2020) az össznemzeti boldogság dimenziói mentén, tematikus stakeholder fórumokon – a kutatásban résztvevő szakértők bevonásával – a helyi lakosok körében megosztani és megvitatni tervezem. Így, az össznemzeti boldogság dimenziói mentén haladva, lehetségessé válhat a József Attila-lakótelep fejlődési stratégiájának és víziójának kialakítása, valamint megkezdődhet egy jól azonosítható lakótelepi arculat kialakítása, amelynek segítségével a lakóövezet innovatív és egyedi módon tud válaszolni a városi problémákra, a fenntarthatóság kihívásaira, valamint az erőforrások optimalizálására (Bertalan 2020; Jankó 2020).

A kutatás továbbfejlesztésének két lehetséges iránya a statisztikák és az objektív mérőszámok kiterjedtebb felhasználása, valamint a nagymintás lakossági felmérés irányába történő elmozdulás, amelyek teret adhatnak az életminőség objektív tényezőinek mélyebb vizsgálatára. Mindehhez azonban szükség van az össznemzeti boldogság keretrendszerében szereplő, Bhután-specifikus dimenziók – például a kulturális diverzitás, az oktatás, a jó kormányzás és az életszínvonal – egyes indikátorainak helyi viszonyokra történő adaptálására. Mindkét kutatási irány erősítheti az eredmények településfejlesztési döntéseket megalapozó szerepét, valamint lehetővé teszi egy, a bhutánihoz hasonló, helyi össznemzeti boldogság index kiszámítását. A kutatás más közösségeket is hasonló vizs-

gálatok elvégzésére inspirálhat, ahogyan az össznemzeti boldogság szellemiségével Bhután is példát állított más országok, szervezetek és közösségek számára az emberi boldogság, jóllét és életminőség mérése terén.

Köszönetnyilvánítás

A tanulmány az Innovációs és Technológiai Minisztérium ÚNKP-20-4-II kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapból finanszírozott szakmai támogatásával készült.

Irodalom

- Ansari, M. (2017a): Regional Disparities and Food Problems in Bhutan. In: Schmidt, J. (eds.): *Development Challenges in Bhutan: Perspectives on Inequality and Gross National Happiness*, Springer, Cham, 205–234. https://doi.org/10.1007/978-3-319-47925-5_10
- Ansari, M. (2017b): Distress Migration and Individual Happiness in Bhutan. In: Schmidt, J. D. (eds.): *Development Challenges in Bhutan: Perspectives on Inequality and Gross National Happiness*, Springer, Cham, 69–91. https://doi.org/10.1007/978-3-319-47925-5_5
- Baranyai N., Berki M., Halász L., Koós B., Schuchmann J. (2015): A nagyváros-térségi „társadalmi jólét” (?) és a vidéki „jól-lét deficit”(?). In: Szirmai V. (szerk.): *A területi egyenlőtlenségektől a társadalmi jól-lét felé*. Kodolányi János Főiskola, Székesfehérvár, 375–397.
- Berki M. (2014): *A társadalmi jól-lét általános fogalmának nagyváros-térségi kutathatósága, valamint a Stiglitz-modell nagyváros-térségi alkalmazhatóságának vizsgálata. Módszertani segédanyag*. http://www.kodolanyi.hu/jol-let/images/tartalom/File/tanulmanyok/berki_marton_01.pdf (Letöltés: 2022. 07. 01.)
- Berki M., Halász L. (2015): Társadalmi jól-lét jellegzetességek és a területi, társadalmi meghatározottságok. In: Szirmai V. (szerk.): *A területi egyenlőtlenségektől a társadalmi jól-lét felé*. Kodolányi János Főiskola, Székesfehérvár, 169–200.
- Bertalan L. (2020): Társadalmi innovációk a városi problémák kezelésében. In: Szirmai V. (szerk.): *Középvárosi társadalmak – Egy új, innovatív városfejlesztési modell megalapozása*. Soproni Egyetem Kiadó, Sopron, 49–60.
- Bogner, A., Littig, B., Menz, W. (2009): *Interviewing experts*. Palgrave Macmillan, Basingstoke
- Bothe, W. (2017): Gross National Happiness and Inequality. In: Schmidt, J. D. (eds.): *Development Challenges in Bhutan: Perspectives on Inequality and Gross National Happiness*, Springer, Cham, 49–68. https://doi.org/10.1007/978-3-319-47925-5_4
- Bowen, G. A. (2009): Document Analysis as a Qualitative Research Method. *Qualitative Research Journal*, 2., 27–40. <https://doi.org/10.3316/QRJ090207>
- Brassard, C. (2017): Disaster Governance, Inequality and Poverty Alleviation in Bhutan: Towards Integrated and Preventive Policies. In: Schmidt, J. D. (eds.): *Development Challenges in Bhutan: Perspectives on Inequality and Gross National Happiness*, Springer, Cham, 171–201. https://doi.org/10.1007/978-3-319-47925-5_9
- Cantril, H. (1965): *The Pattern of Human Concerns*. Rutgers University Press, New Jersey
- Centre for Bhutan Studies & GNH Research (2016): *A compass towards a just and harmonious society: 2015 GNH survey report*. <http://www.grossnationalhappiness.com/wp-content/uploads/2017/01/Final-GNH-Report-jp-21.3.17-ilovepdf-compressed.pdf> (Letöltés: 2021. 06 01.)
- Conceição, P. (2020): *Human Development Report 2020. The next frontier – Human development and the Anthropocene*, United Nations Development Programme, New York <https://hdr.undp.org/sites/default/files/hdr2020.pdf> (Letöltés: 2022. 05 05.)

- Döringer, S. (2021): The problem-centred expert interview. Combining qualitative interviewing approaches for investigating implicit expert knowledge. *International Journal of Social Research Methodology*, 3., 265–278. <https://doi.org/10.1080/13645579.2020.1766777>
- Easterlin, R. (1995): Will raising the incomes of all increase the happiness of all? *Journal of Economic Behavior and Organization*, 1., 35–47. [https://doi.org/10.1016/0167-2681\(95\)00003-B](https://doi.org/10.1016/0167-2681(95)00003-B)
- Ferencz Z., Hegedűs J., Schuchmann J. (2020): Az empirikus kutatás módszertani összefüggései. In: Szirmai V. (szerk.): *Középvárosi társadalmak – Egy új, innovatív városfejlesztési modell megalapozása*. Soproni Egyetem Kiadó, Sopron, 239–242.
- Flick, U. (2009): *An introduction to qualitative research*. Sage Publications, Los Angeles
- Forman, J., Damschroder, L. (2007): Qualitative Content Analysis. In: Jacoby, L., Siminoff, L. A. (ed.): *Empirical Methods for Bioethics: A Primer (Advances in Bioethics, Vol. 11)*. Emerald Group Publishing Limited, Bingley, 39–62. [https://doi.org/10.1016/S1479-3709\(07\)11003-7](https://doi.org/10.1016/S1479-3709(07)11003-7)
- García, J. (2021): Economics of the Genuine Progress Indicator, *Oxford Research Encyclopedia of Environmental Science*. <https://oxfordre.com/environmentalscience/view/10.1093/acrefore/9780199389414.001.0001/acrefore-9780199389414-e-776> (Letöltés: 2022. 05.05.) <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780199389414.013.776>
- Gémes K. (2006): Sport és életminőség. In: Kopp M., Kovács M. E. (szerk.): *A magyar népesség életminősége az ezredfordulón*. Semmelweis Kiadó, Budapest, 167–180.
- GNH Commission (2021): *Local Development Planning Manual: Standards for annual planning at Dzongkhag, Gewog and Thromde level*. Gross National Happiness Commission, Local Development Division, Thimphu. <https://www.gnhc.gov.bt/en/wp-content/uploads/2021/12/Local-DevelopmentPlanning-Manual-LDPM.pdf> (Letöltés: 2022. 05. 05.)
- Hajdu E. (2020): *Előterjesztés a József Attila Városrészi Önkormányzat 2020. március 12-i ülésére*. https://www.ferencvaros.hu/wp-content/uploads/2020/08/Sz_111_20.pdf (Letöltés: 2021. 06 01.)
- Halász L., Váradi Zs. (2013): Módszertani bevezetés. In: Szirmai, V. (szerk.): *Csinált városok a XXI. század elején*. MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Szociológiai Intézet, Budapest, 85–89.
- Helliwell, J., Layard, R., Sachs, J. (ed.) (2012): *World happiness report – 2012*. Earth Institute, Columbia University, New York https://s3.amazonaws.com/happiness-report/2012/World_Happiness_Report_2012.pdf (Letöltés: 2021. 06 01.)
- Helliwell, J., Layard, R., Sachs, J. (ed.) (2019): *World happiness report – 2019*. Sustainable Development Solutions Network, New York <https://s3.amazonaws.com/happiness-report/2019/WHR19.pdf> (Letöltés: 2021. 06 01.)
- Helliwell, J., Layard, R., Sachs, J., De Neve, J-E. (ed.) (2020): *World happiness report – 2020*. Sustainable Development Solutions Network, New York <https://happiness-report.s3.amazonaws.com/2020/WHR20.pdf> (Letöltés: 2021. 06 01.)
- Hsieh, H-F, Shannon, S. E. (2005): Three Approaches to Qualitative Content Analysis. *Qualitative Health Research*, 9., 1277–1288. <https://doi.org/10.1177/1049732305276687>
- Jankó F. (2020): A városfejlesztés történeti innovatív modelljei. In: Szirmai V. (szerk.): *Középvárosi társadalmak – Egy új, innovatív városfejlesztési modell megalapozása*. Soproni Egyetem Kiadó, Sopron, 36–48.
- King, N. (2004): Using Interviews in Qualitative Research. In: Cassell, C., Symon, G. (ed.): *Essential Guide to Qualitative Methods in Organizational Research*. Sage Publications, London, 11–22. <https://doi.org/10.4135/9781446280119.n2>
- Koós B. (2015): A magyar településállomány objektív jól-lét alapú differenciálódása. In: Hervainé Szabó Gy., Baráth G. (szerk.): *Inclusive Society – Well-being – Participation (Inkluzív társadalom – Jól-lét – Társadalmi részvétel)*. Kodolányi János Főiskola, Székesfehérvár, 85–94.
- Kopp M. (szerk.) (2008): *Magyar lelkiállapot 2008, Esélyerősítés és életminőség a mai magyar társadalomban*. Semmelweis Kiadó, Budapest
- Kopp M., Kovács M. E. (szerk.) (2006): *A magyar népesség életminősége az ezredfordulón*. Semmelweis Kiadó, Budapest
- Kopp M., Píkó B. (2006): Az egészséggel kapcsolatos életminőség pszichológiai, szociológiai és kulturális dimenziói. In: Kopp M., Kovács M. E. (szerk.): *A magyar népesség életminősége az ezredfordulón*. Semmelweis Kiadó, Budapest, 10–19.

- Kopp M., Skrabski Á. (1995): *Magyar lelkiállapot*. Végeken Kiadó, Budapest
- Kopp M., Skrabski Á. (2016): *A boldogságkeresés útjai – az érett személyiségtől a kiegyensúlyozott párkapcsolatig*. Heti Válasz Kiadó, Budapest
- Kopp M., Székely A., Skrabski Á. (2006): Vallásosság és életminőség az átalakuló társadalomban. In: Kopp M., Kovács M. E. (szerk.): *A magyar népesség életminősége az ezredfordulón*. Semmelweis Kiadó, Budapest, 156–166.
- Kovács K., Koós B. (2018): A település-állomány jólléti pozíciójának mintázatai és azok változása 1990–2016. *Észak-magyarországi Stratégiai Füzetek*, 3., 13–30.
- Krippendorff, K. (2004): *Content analysis: an introduction to its methodology*. Sage Publications, Thousand Oaks
- Miles, M. B., Huberman, A. M. (1994): *Qualitative data analysis: an expanded sourcebook*. Sage Publications, Thousand Oaks
- Munro, L. T. (2016): Where Did Bhutan's Gross National Happiness Come From? The Origins of an Invented Tradition. *Asian Affairs*, 1., 71–92. <https://doi.org/10.1080/03068374.2015.1128681>
- Murphy, M. (eds.) (2006): *The (Un)Happy Planet Index – An Index of Human Well-being and Environmental Impact*. New Economics Foundation, London https://neweconomics.org/uploads/files/54928c89090c07a78f_ywm6y59da.pdf (Letöltés: 2022. 05. 10.)
- Nagy G., Koós B. (2014): Az objektív jóllét modellezése és első eredményei Magyarországon. In: Nagy E., Nagy G. (szerk.): *Polarizáció – függőség – krízis: Eltérő térbeli válaszok*. MTA KRTK RKI Alföldi Tudományos Osztály, Békéscsaba, 176–185.
- Nagy G., Koós B. (2015): A jól-lét index fejlődése. In: Szirmai, V. (szerk.): *A területi egyenlőtlenségektől a társadalmi jól-lét felé*. Kodolányi János Főiskola, Székesfehérvár, 47–65.
- Nagy-Csere Á. (2010): Nyomortelepéből mintalakótelep – Szocialista városrehabilitáció vagy a szegények fegyelmezése? *Korall*, 40., 45–67.
- OECD [Organisation for Economic Co-operation and Development] (2009): *Measuring and Fostering Well-Being and Progress: The OECD Roadmap* <https://www.oecd.org/site/progresskorea/44005046.pdf> (Letöltés: 2021. 06 01.)
- OECD [Organisation for Economic Co-operation and Development] (2013): *OECD Guidelines on Measuring Subjective Well-being*. OECD Publishing <https://doi.org/10.1787/9789264191655-en>
- OECD [Organisation for Economic Co-operation and Development] (2014): *How's Life in Your Region?: Measuring Regional and Local Well-being for Policy Making*. OECD Publishing <http://dx.doi.org/10.1787/9789264217416-en>
- Penjore, D. (2008): *GNH Screening Tool: Frameworks for Integrating Gross National Happiness into Planning Process*. Centre for Bhutan Studies & GNH, Thimphu <https://www.bhutanstudies.org.bt/publicationFiles/Monograph/GNH%20Screening%20Tool-Framework%20for%20Integrating%20GNH.pdf> (Letöltés: 2022. 05 05.)
- Rácz K., Koós B., Neumark T. (2006): Hátrányos helyzetű térségek társadalmi-gazdasági viszonyai. *Tér és Társadalom*, 2., 115–141. <https://doi.org/10.17649/TET.20.2.1057>
- Réthelyi J. (2006): Az életminőség javításának lehetősége a népegészségügyi menedzsment újabb módszereinek segítségével. In: Kopp M., Kovács M. E. (szerk.): *A magyar népesség életminősége az ezredfordulón*. Semmelweis Kiadó, Budapest, 62–68.
- Sankar, P., Jones, N. L. (2007): Semi-Structured Interviews in Bioethics Research. In: Jacoby, L., Siminoff, L. A. (ed.): *Empirical Methods for Bioethics: A Primer (Advances in Bioethics, Vol. 11)*. Emerald Group Publishing Limited, Bingley, 117–136. [https://doi.org/10.1016/S1479-3709\(07\)11006-2](https://doi.org/10.1016/S1479-3709(07)11006-2)
- Schmidt, J. D. (eds.) (2017a): *Development Challenges in Bhutan. Perspectives on Inequality and Gross National Happiness*. Springer, Cham <https://doi.org/10.1007/978-3-319-47925-5>
- Schmidt, J. D. (2017b): Development Challenges in Bhutan: Perspectives on Inequality and Gross National Happiness. In: Schmidt, J. D. (eds.): *Development Challenges in Bhutan: Perspectives on Inequality and Gross National Happiness*. Springer, Cham, 1–16. https://doi.org/10.1007/978-3-319-47925-5_1
- Schmidt, J. D., Christensen, L. K. (2017): Policy Synergies in Health-Promoting Education in Bhutan. In: Schmidt, J. D. (eds.): *Development Challenges in Bhutan. Contemporary South Asian Studies*. Springer, Cham, 235–256. https://doi.org/10.1007/978-3-319-47925-5_11

- Shrivastava, P., Stafford Smith, M., O'Brien, K., Zsolnai, L. (2020): Transforming Sustainability Science to Generate Positive Social and Environmental Change Globally. *One Earth*, 4., 329–340. <https://doi.org/10.1016/j.oneear.2020.04.010>
- Skrabski Á. (2003): *Társadalmi tőke és egészségi állapot az átalakuló társadalomban*. Végeken Kiadó, Budapest
- Skrabski Á. (2008): A társadalmi tőke változásai Magyarországon az átalakulás időszakában. In: Kopp M. (szerk.): *Magyar lelkiállapot 2008, Esélyerősítés és életminőség a mai magyar társadalomban*. Semmelweis Kiadó, Budapest, 121–130.
- Skrabski Á., Kopp M., Rózsa S., Réthelyi J. (2006): A koherencia, az élet értelme, mint az életminőség fontos dimenziója. In: Kopp M., Kovács M. E. (szerk.): *A magyar népesség életminősége az ezredfordulón*. Semmelweis Kiadó, Budapest, 146–155.
- Stiglitz, J. E., Sen, A., Fitoussi, J-P. (2009): *Report of the Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress (CMEPSP)*. <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/8131721/8131772/Stiglitz-Sen-Fitoussi-Commission-report.pdf> (Letöltés: 2021. 06 01.)
- Szirmai V. (2005): A városkutatások továbbfejlesztésének szempontjai: Az európai városstudományok jövője. *Tér és Társadalom*, 3-4., 43–59. <https://doi.org/10.17649/TET.19.3-4.1018>
- Szirmai V. (2007): A magyar nagyváros térségei társadalmi jellegzetességei. *Magyar Tudomány*, 6., 740–748.
- Szirmai V. (szerk.) (2013): *Csinált városok a XXI. század elején*. MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Szociológiai Intézet, Budapest
- Szirmai V. (2014): Az európai urbanizációs szakaszok társadalmi jól-lét problémái és a területi elvű kezelés lehetőségei. *Kultúra és Közösség*, 2., 5–11.
- Szirmai V. (szerk.) (2015a): *A területi egyenlőtlenségektől a társadalmi jól-lét felé*. Kodolányi János Főiskola, Székesfehérvár
- Szirmai V. (2015b): *Hogyan juthatunk el a területi egyenlőtlenségektől a társadalmi jól-létig?* In: Szirmai V. (szerk.): *A területi egyenlőtlenségektől a társadalmi jól-lét felé*. Kodolányi János Főiskola, Székesfehérvár, 417–430.
- Szirmai V. (2019): *Városok és városlakók (A befogadó és a kirekesztő városok)*. Corvina Kiadó, Budapest
- Szirmai V., Fábián A. (2020): A középvárosok jövőbeni fejlesztését megalapozó új innovatív modell kidolgozását támogató főbb szempontok. In: Szirmai V. (szerk.): *Középvárosi társadalmak - Egy új, innovatív városfejlesztési modell megalapozása*. Soproni Egyetem Kiadó, Sopron, 212–218.
- Timár J., Kovács K., Váradi M. M. (2015): Jól-lét deficit a hátrányos helyzetű kistérségekben. In: Szirmai V. (szerk.): *A területi egyenlőtlenségektől a társadalmi jól-lét felé*. Kodolányi János Főiskola, Székesfehérvár, 269–284.
- Tshering, J. (2014): *Local Development Planning Manual - Standards for annual planning at Dzongkhag and Gewog Level*. Royal Government of Bhutan, Gross National Happiness Commission, Thimphu <https://www.gnhc.gov.bt/en/wp-content/uploads/2017/05/LDPM-2nd-Edition.pdf> (Letöltés: 2021. 06 01.)
- Ura, D. K., Alkire, S., Zangmo, T., Wangdi, K. (2012): *An extensive analysis of GNH index*. Centre for Bhutan Studies, Thimphu <http://www.grossnationalhappiness.com/wp-content/uploads/2012/10/An%20Extensive%20Analysis%20of%20GNH%20Index.pdf> (Letöltés: 2021. 06 01.)
- Ura, D. K., Chopel, S. (ed.) (2018): *GNH of Business: Proceedings of the Seventh International Conference on Gross National Happiness*. Centre for Bhutan Studies & GNH, Thimphu https://www.bhutanstudies.org.bt/publicationFiles/ConferenceProceedings/7th%20GNH%20Conference%20GNH7_proceedings.pdf (Letöltés: 2021. 06 01.)
- Ura, D. K., Penjore, D. (ed.) (2017): *GNH: from philosophy to praxis: proceedings of the sixth International Conference on Gross National Happiness*. Centre for Bhutan Studies & GNH, Thimphu <https://www.bhutanstudies.org.bt/gnh-from-philosophy-to-praxis-proceedings-of-the-sixth-international-conference-on-gross-national-happiness/> (Letöltés: 2023. 01. 30.)
- Valcsicsák Z. (2015): *Álmomban Bhutánban ébredtem. Utazások a Mennydörgő Sárkány és a Bruttó Nemzeti Boldogság földjén*. Oniva, Budapest

- Whitecross, R.W. (2017): Law, "Tradition" and Legitimacy: Contesting Driglam Namzha. In: Schmidt, J. D. (eds.): *Development Challenges in Bhutan. Perspectives on Inequality and Gross National Happiness*. Springer, Cham, 115–134. https://doi.org/10.1007/978-3-319-47925-5_7
- Zangmo, T., Karma, W., Phuntsho, J. (2017): *Proposed GNH of Business*. Centre for Bhutan Studies & GNH, Thimphu <http://www.bhutanstudies.org.bt/wp-content/uploads/2017/11/GNH-of-Business.pdf> (Letöltés: 2021. 06 01.)